

เรือนแถวไม้ในชุมชนแถบจังหวัดนครสวรรค์ กรณีศึกษา: ชุมชนตลาดแปดอันวา

ช่อเพชร พานระลึก^{1*}

Wooden Row Houses in Nakhon Sawan : A Case study of Talad Bhad Tanwa Community

Chorpech Panraluk^{1*}

^{1*} ภาควิชาสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

^{1*} Faculty of Architecture, Naresuan University, Muang, Phitsanulok, Thailand, 65000

* Corresponding author E-mail address : chor_pech@hotmail.com

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ของการศึกษานี้ เพื่อสำรวจลักษณะเรือนแถวไม้ดั้งเดิมในชุมชนท้องถิ่นแถบจังหวัดนครสวรรค์ ที่ยังคงหลงเหลืออยู่ในปัจจุบัน เป็นตัวอย่างการใช้ไม้ในการก่อสร้างบ้านเรือนของไทยในอดีตอันทรงคุณค่า ควรแก่การศึกษาเก็บเป็นฐานข้อมูลไว้ โดยมีชุมชนตลาดแปดอันวา ตำบลท่าตะโก อำเภอท่าตะโก จังหวัดนครสวรรค์ เป็นพื้นที่ศึกษา การคัดเลือกเรือนแถวไม้กรณีศึกษา จำนวน 9 หลัง มีเกณฑ์การพิจารณาคัดเลือกจาก 1. ลักษณะของเรือนแถวไม้ต้องยังคงรูปแบบเดิมไว้เป็นที่ประจักษ์ 2. เรือนแถวไม้ได้ถูกเสนอแนะและได้รับการคัดเลือกจากประชาชน และผู้นำชุมชน ที่มีความเชี่ยวชาญ มีประสบการณ์ในพื้นที่เป็นอย่างดี เห็นควรให้เก็บข้อมูลไว้ การศึกษาในครั้งนี้มีวิธีเก็บข้อมูลจากการสำรวจรูปแบบทางสถาปัตยกรรมเรือนแถวไม้ และสัมภาษณ์เชิงลึกผู้อยู่อาศัย คนในชุมชน และผู้นำชุมชน (ซึ่งเป็นผู้นำสำรวจด้วย) การศึกษาพบว่า ชุมชนตลาดแปดอันวา มีประชากรเชื้อสายจีนอยู่อาศัยค่อนข้างมาก จากการสืบค้นข้อมูลและสัมภาษณ์พอสันนิษฐานได้ว่า มีบรรพบุรุษมาตั้งถิ่นฐานตั้งแต่ในสมัยรัชกาลที่ 5 หรือราวปี พ.ศ. 2443 ประชาชนสมัยนั้นได้ทำการค้าขาย และสร้างที่อยู่อาศัยเป็นเรือนแถวไม้ใกล้คลองท่าตะโก จากการศึกษาเรือนแถวไม้กรณีศึกษาในชุมชนตลาดแปดอันวา พบว่ามีลักษณะแตกต่างกันแบ่งออกเป็น 4 ลักษณะ คือ 1) เรือนแถวไม้ชั้นเดียว จำนวน 3 หลัง 2) เรือนแถวไม้สองชั้นจำนวน 1 หลัง 3) เรือนแถวไม้บริเวณหัวมุมถนนจำนวน 4 หลัง ซึ่งมีทั้งแบบชั้นเดียวและสองชั้น และ 4) เรือนแถวไม้ที่มีลักษณะเฉพาะจำนวน 1 หลัง (เป็นลักษณะผสมระหว่างเรือนแถวไม้ชั้นเดียว และสองชั้นรวมอยู่เป็นหลังเดียวกันเชื่อมต่อกันได้) นอกจากนี้องค์ประกอบของเรือนแถวไม้ อาทิ ประตูหน้าต่าง ฝาไหล หน้าต่างบานเพี้ยม ค้ำยัน ฯลฯ ก็ยังคงแสดงถึงเอกลักษณ์และวิธีการก่อสร้างด้วยไม้แต่ดั้งเดิมโดยใช้การเข้าไม้แทนการใช้ตะปู อันแสดงถึงคุณค่าของงานสถาปัตยกรรมไทยในชุมชนท้องถิ่นของจังหวัดนครสวรรค์ได้เป็นอย่างดี

คำสำคัญ: เรือนแถวไม้ สถาปัตยกรรม ชุมชน

ABSTRACT

The purpose of this study was to compile an inventory of wooden row houses located in an area of Nakhon Sawan Province and to present these houses as important examples demonstrating the use of wood in Thai architecture. The row houses were selected based on their Thai traditional architecture and styles, which were considered to be valuable in preserving these vernacular characteristics and base on advisement of local people and the community leader. A case study was undertaken in the Talad Bhad Tanwa Community located in Tumbon Tha Tako, Amphur Tha Tako, Nakhon Sawan Province. The objective was to present these houses as important examples to illustrate the use of wood in Thai architecture. A survey was undertaken to compile data about 9 row houses. The data was compiled from interviews and discussions with the community leader, who accompanied the researcher during the study and from in-depth interviews with the owners or occupiers and other local people. Many of the people residents in the area were of

Chinese descent. Their forebears mainly arrived in Thailand during the period of King Chulalongkorn, more than a century ago. They settled on the Tha Tako Canal and built what is now termed wooden row houses. For the purpose of this study, these row houses were divided into 4 groups: 1.) three Single storey row houses, 2.) one double storey houses, 3.) four corner house, and 4.) one semi-detached row houses comprising both a single storey and a double storey house. All of these houses had wooden details, such as windows, doors, stairways and other architectural features of value to an understanding of Thai vernacular architecture.

Keywords: Wooden Row House, Architecture, Community

บทนำ

ผลที่อาจเกิดขึ้นจากการเปิดประชาคมอาเซียนสิ่งหนึ่งคือ การเคลื่อนที่ของวัฒนธรรมจนอาจทำให้เกิดการผสมผสานกันส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมพื้นถิ่น เช่น งานสถาปัตยกรรม จนทำให้สูญเสียความเป็นเอกลักษณ์ของพื้นถิ่นและชุมชนไปได้ สถาปัตยกรรมเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่บรรพบุรุษได้สั่งสมความรู้ ภูมิปัญญา มีการพัฒนาเป็นขั้นตอนจากสภาพแวดล้อมของเศรษฐกิจ สังคม ภูมิสภาพดินฟ้าอากาศ วัฒนธรรม รวมทั้งความคิดสร้างสรรค์ของช่าง (ประทีป มาลากุล, 2530) ที่ได้ศึกษาพัฒนาสืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่นจนเป็นมรดกตกทอดมาจนถึงปัจจุบัน เป็นสัญลักษณ์ของความเป็นไทยซึ่งไม่เหมือนกับชนชาติอื่น และหากพิจารณาตามภูมิทัศน์วัฒนธรรมก็สามารถพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวได้ (ศุภรัตน์ พินสุวรรณ, นิสากร กล้าณรงค์ และแอ๊ด ย่าผา, 2557) ดังที่เกิดขึ้นในหลายท้องที่ของประเทศไทย เช่น ตลาดน้ำอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม และตลาดร้อยปี อำเภอสามชูก จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นต้น ส่วนหนึ่งที่ทำให้ตลาดเหล่านั้นน่าสนใจ คือความงามของสถาปัตยกรรม “เรือนแถวไม้” ที่ได้แสดงคุณค่า ความโดดเด่น ท่ามกลางชุมชนที่มีวัฒนธรรม จนกลายเป็นเอกลักษณ์ก่อให้เกิดการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว

ปัจจุบันงานสถาปัตยกรรมไทยส่วนใหญ่ถูกละเลยเนื่องจากกระแสวัฒนธรรมต่างชาติ ไม่ว่าจะเป็นชาติตะวันตกหรือชาติในภูมิภาคเดียวกัน นอกจากนั้นวัตถุดิบเพื่อการก่อสร้างงานสถาปัตยกรรมไทย เช่น ไม้ ก็มีราคาสูงมากขึ้น ช่างฝีมือที่มีความสามารถในการสร้างงานก็มีน้อยลง ทำให้ไม่มีงานสถาปัตยกรรมไทยเกิดขึ้นใหม่มากเท่าที่ควร ประกอบกับงานสถาปัตยกรรมที่มีอยู่ก็ชำรุดทรุดโทรมลงตามกาลเวลาโดยขาดการบำรุงรักษาอย่างเหมาะสม อาจเพราะขาดความรู้สึกรักภาคภูมิใจในงานสถาปัตยกรรมนั้น ขาดทุนทรัพย์ หรือกรณีงานสถาปัตยกรรมดังกล่าวไม่ได้ก่อให้เกิดรายได้ อันจะนำมาซึ่งความหวงแหนในงานสถาปัตยกรรม ดังนั้นการศึกษาสถาปัตยกรรมเรือนแถวไม้ ซึ่งสัมพันธ์กับวิถีชีวิตและสังคม (มนต์ดี เหมพัฒน์, 2548) จึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง ส่วนหนึ่งผู้ศึกษาได้อาศัยความรู้ด้านโครงสร้างไม้ (เผ่า สุวรรณศักดิ์ศรี และรัฐภูมิ จันทร์ศรีตระกูล., 2552) มาประกอบในการศึกษารายละเอียดของเรือนแถวไม้ในครั้งนี้ด้วย

วัตถุประสงค์ของการศึกษาเพื่อ 1) จัดเก็บ ทำฐานข้อมูล สถาปัตยกรรมเรือนแถวไม้ที่ถูกสร้างขึ้นในอดีตของชุมชนที่ยังหลงเหลืออยู่ในปัจจุบัน 2) เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปเผยแพร่ให้กับประชาชนในพื้นที่เพื่อสร้างความภาคภูมิใจในคุณค่าของสถาปัตยกรรมในชุมชนของตนเอง ตามโครงการทำนุบำรุงศิลปะและวัฒนธรรม การรวบรวมข้อมูลและเผยแพร่สถาปัตยกรรมเรือนแถวไม้ในชุมชนแถบจังหวัดนครสวรรค์ กรณีศึกษา: เทศบาลตำบลท่าตะโก อำเภอท่าตะโก จังหวัดนครสวรรค์

วิธีการศึกษาและวัสดุอุปกรณ์

การศึกษานี้เป็นลักษณะการสำรวจกายภาพอาคาร และสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัย ประกอบกับการค้นคว้าข้อมูลเอกสารเพื่อนำผลไปใช้ในโครงการทำนุบำรุงศิลปะและวัฒนธรรม วิธีการศึกษา มีขั้นตอน คือ 1) สืบค้นข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับเรือนแถวไม้ในพื้นที่เขตจังหวัดนครสวรรค์ 2) ลงพื้นที่จริง เพื่อสำรวจ ชุมชน เรือนแถวไม้ ในเขตเทศบาลตำบลท่าตะโก อำเภอท่าตะโก จังหวัดนครสวรรค์ เพื่อพิจารณาและสร้างเครื่องมือในการเก็บข้อมูล 3) คัดเลือกชุมชน และเรือนแถวไม้กรณีศึกษา จากกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยใช้วิธีขอเสนอแนะจากผู้นำชุมชน และประชาชน ซึ่งพิจารณาคัดเลือกได้เรือนแถวไม้ในชุมชนตลาดแปดอันวา จำนวน 9 หลัง พร้อมกันนี้ได้เสนอเครื่องมือในการเก็บข้อมูลด้วย แล้วนำข้อมูลที่ได้มาปรับแก้เครื่องมือในการเก็บข้อมูลภาคสนามให้เหมาะสมต่อไป 4) ลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามพร้อมกับผู้นำชุมชน โดยเครื่องมือที่ใช้ มี 2 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 แบบสำรวจลักษณะทางกายภาพของสถาปัตยกรรมเรือนแถวไม้กรณีศึกษา และ ส่วนที่ 2 แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) เพื่อใช้สัมภาษณ์ เจ้าของเรือนแถวไม้ หรือผู้อยู่อาศัยจำนวน 9 คน และผู้มียุวุฒิและอาศัยอยู่ในชุมชนตั้งแต่เกิดจำนวน 2 คน และผู้นำชุมชนจำนวน 1 คน โดยมีรายละเอียดการสัมภาษณ์เกี่ยวกับความเป็นมาของชุมชน และรูปแบบเรือนแถว

ไม้ 5) สรุปผลการศึกษา และรับฟังข้อเสนอแนะผ่านกิจกรรมโครงการรวบรวมข้อมูลและเผยแพร่สถาปัตยกรรมเรือนแถวไม้ในชุมชนแถบจังหวัดนครสวรรค์ กรณีศึกษา: เทศบาลตำบลท่าตะโก อำเภอท่าตะโก จังหวัดนครสวรรค์ 6) แก้ไขปรับปรุงข้อมูล

ผลการศึกษา

ผลการศึกษาความเป็นมาของชุมชน

“ตำบลท่าตะโก” พ.ศ. 2443 การคมนาคมทางบกยังไม่เจริญนัก ต้องอาศัยเส้นทางคมนาคมทางน้ำ มีการใช้คลองท่าตะโกเป็นเส้นทางคมนาคมหลัก โดยมีทำนบน้ำบริเวณหลังตลาดเป็นที่จอดเรือ ซึ่งบริเวณนั้นมีต้นตะโกใหญ่ขึ้นอยู่ (ปัจจุบันบริเวณดังกล่าวเป็นที่ตั้งของชุมชนตลาดแปดธันวา) แรกเริ่มนั้นเรียกทำนบน้ำนี้ว่า “ทำยายหมา” เพราะมีศาลาของยายหมาดั้งอยู่ แต่นั้นมาชาวบ้านเห็นว่าชื่อไม่ไพเราะ ผู้ที่สัญจรไปมาจึงเปลี่ยนชื่อทำนบน้ำโดยยึดเอาสัญลักษณ์ของทำนบน้ำคือ ต้นตะโก มาใช้แทนการเรียกทำนบน้ำนั้น เมื่อถามว่าไปค้าขายที่ไหน ก็จะตอบว่าท่าตะโกจึงติดปากผู้คนจนกระทั่งเป็นชื่อของตำบล และเป็นชื่อของอำเภอท่าตะโก ซึ่งเป็นอำเภอหนึ่งในจังหวัดนครสวรรค์ (มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์, 2552)

“ชุมชนตลาดแปดธันวา” เป็นชุมชนตลาดเดิมที่ดำรงอยู่มาจนถึงปัจจุบัน มีประชากรค่อนข้างหนาแน่นเมื่อเทียบกับชุมชนอื่นในเขตอำเภอท่าตะโก ปัจจุบันมีการใช้ที่ดินปะปนกันระหว่างย่านพาณิชย์กรรม และที่อยู่อาศัย จากการศึกษาพบว่าชุมชนมีแนวโน้มขยายตัวออกไปตามแนวคลองท่าตะโก ไปจนถึงเขตเทศบาลของบริเวณที่อยู่อาศัยเดิม ลักษณะที่อยู่อาศัยในชุมชนย่านตลาดแปดธันวา ปัจจุบันพบว่าส่วนใหญ่ยังเป็นเรือนแถวไม้ ประชาชนมีวิถีชีวิต ค้าขาย อยู่อาศัย ในเรือนแถวไม้ที่มีอายุตั้งแต่ 50 ปี – 100 กว่าปีขึ้นไป มีบางหลังสร้างในสมัยรัชกาลที่ 5 สอดคล้องกับข้อมูลของนครสวรรค์ (สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534) ที่ในยุคดังกล่าวมีชาวจีนหลังไหล เข้ามาอยู่อาศัย และค้าขายบริเวณเลียบริมน้ำ ลำคลองสายต่างๆ ของจังหวัดนครสวรรค์ ปัจจุบันชุมชนตลาดแปดธันวาเป็นชุมชนที่มีชีวิต ยังคงสภาพตลาดเดิมที่เป็นเรือนแถวไม้ไว้ ไม่ได้ถูกทิ้งร้าง และไม่ได้ถูกปรุงแต่งจากกระแสการท่องเที่ยวที่ถูกจับจองพื้นที่และใช้ประโยชน์จากการเช่าช่วงต่อกันเพื่อการค้าขายโดยคนต่างถิ่น แต่มีเพียงเปิดให้มีการเช่าเรือนแถวเพื่อทำกิจการค้าขายโดยคนในท้องถิ่นด้วยตนเอง ตลาดแปดธันวาก็เป็นชุมชนที่น่าสนใจเนื่องจากมีการผสมผสานกันได้อย่างเหมาะสมลงตัว ระหว่างอาคารสถาปัตยกรรมแบบเดิม และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในท้องถิ่นปัจจุบัน ควรค่าแก่การศึกษาเก็บข้อมูล และเผยแพร่ เพื่อสร้างความภาคภูมิใจให้กับคนในชุมชนต่อไป

ผลการศึกษาเรือนแถวไม้

เรือนแถวในชุมชนตลาดแปดธันวาที่ได้ทำการศึกษา มีเกณฑ์การคัดเลือกจาก 1.) ลักษณะของเรือนแถวไม้ต้องยังคงรูปแบบเดิมไว้เป็นที่ประจักษ์ โดยต้องเข้าตามเกณฑ์ คือ 1.1) เรือนแถวไม้มีอายุมากกว่า 50 ปี 1.2) เรือนแถวไม้ไม่ได้ถูกทิ้งร้าง ยังมีการดำรงชีวิต อยู่อาศัย หรือค้าขายเป็นปกติ และ 2.) เรือนแถวไม้ต้องได้รับการเสนอแนะ และได้ถูกคัดเลือกโดยประชาชน ผู้นำชุมชน ที่มีความเชี่ยวชาญและมีประสบการณ์ในพื้นที่เป็นอย่างดีเห็นควรให้เก็บข้อมูล โดยต้องเข้าตามเกณฑ์ คือ 2.1) เรือนแถวไม้ต้องมีลักษณะแตกต่างกัน หลากหลายรูปแบบให้ได้ศึกษา 2.2) ผู้อยู่อาศัยในเรือนแถวไม้ ยินดี และให้ความร่วมมือในการเก็บข้อมูล ซึ่งผลการศึกษาเรือนแถวไม้มีดังต่อไปนี้

เรือนแถวไม้กรณีศึกษา มีจำนวน 9 หลัง มีการกระจายตัวตามพื้นที่ชุมชนตลาดแปดธันวา(ตามภาพ 1) ซึ่งเมื่อได้ทำการพิจารณาแล้วสามารถแบ่งรูปแบบเรือนแถวไม้ออกเป็น 4 ประเภท ดังนี้

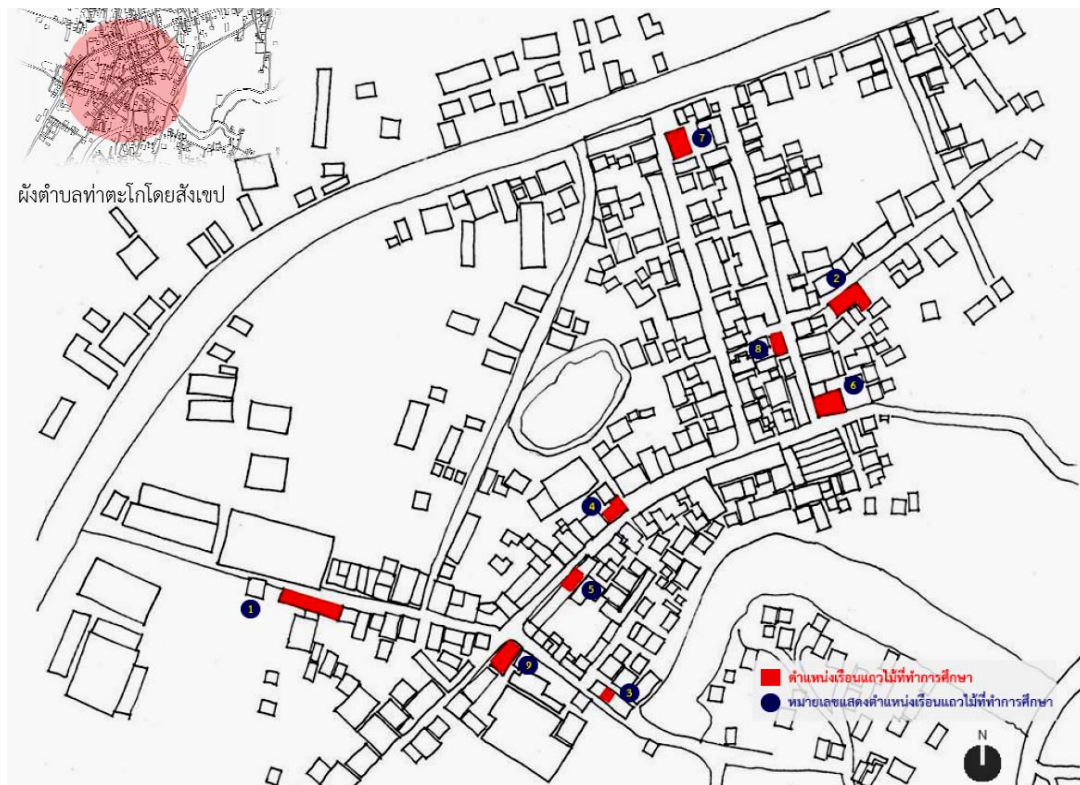
ประเภทที่ 1 : เรือนแถวไม้ชั้นเดียว มีจำนวน 3 หลัง

ประเภทที่ 2 : เรือนแถวไม้สองชั้น มีจำนวน 1 หลัง

ประเภทที่ 3 : เรือนแถวไม้หัวมุมถนน มีจำนวน 4 หลัง มีทั้งแบบชั้นเดียว และสองชั้น

ประเภทที่ 4 : เรือนแถวไม้ที่มีลักษณะเฉพาะ มีจำนวน 1 หลัง เป็นเรือนแถวไม้ที่มีทั้งส่วนของเรือนแถวไม้ชั้นเดียวและส่วนของเรือนแถวไม้สองชั้น เชื่อมอยู่ด้วยกัน แบ่งพื้นที่การใช้งานออกจากกันอย่างชัดเจน

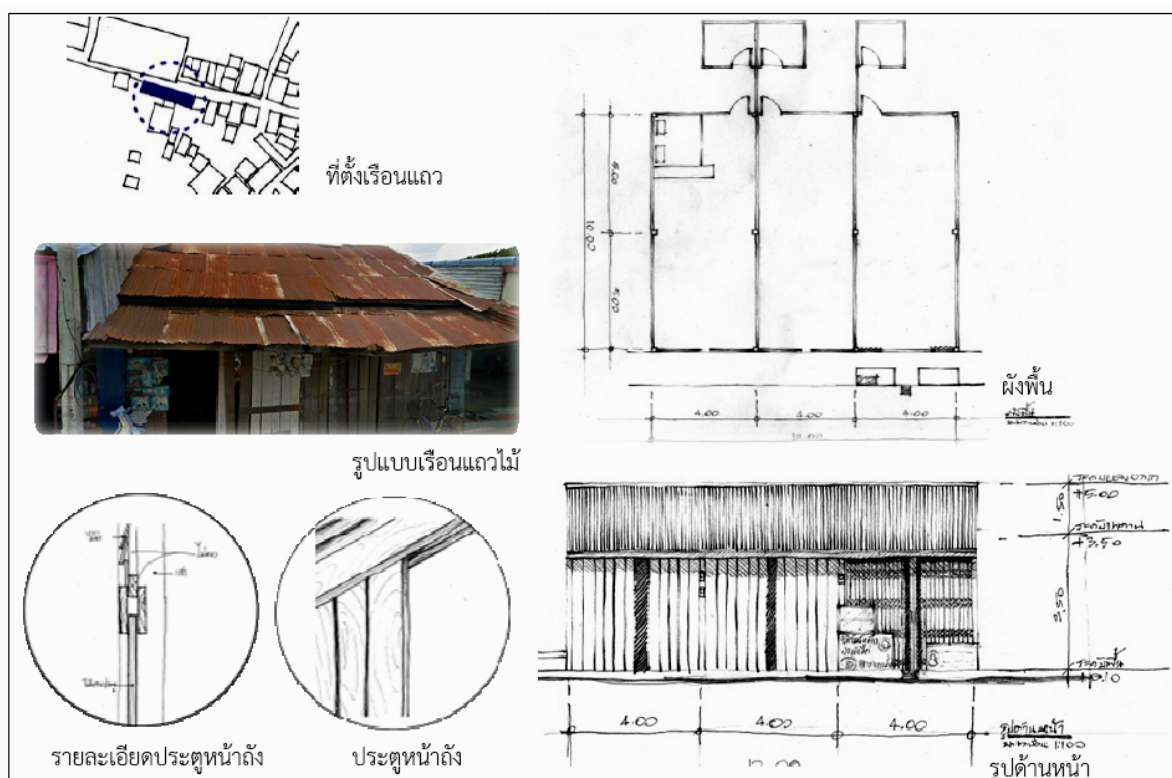
โดยมีวัสดุ และองค์ประกอบเรือนแถว ที่ยังคงเอกลักษณ์ไทยในการใช้วัสดุไม้ ประกอบด้วย ประตูหน้าต่าง ฝาไหล หน้าต่างบานเฟี้ยม ค้ำยัน ซึ่งรายละเอียดจะได้นำเสนอสอดแทรกตามประเภทของเรือนแถวที่ได้จำแนกไว้ต่อไป

ภาพ 1 ตำแหน่งเรือนแถวไม้ ในชุมชนตลาดแปดอันวาที่ได้ทำการศึกษา

1) เรือนแถวไม้ชั้นเดียว

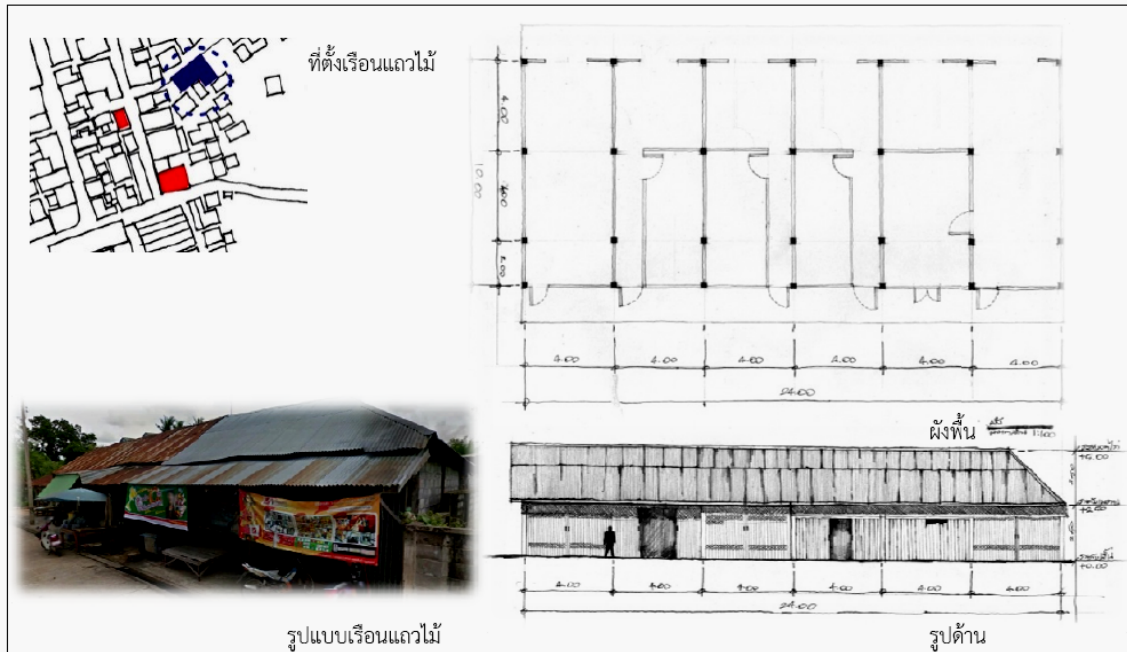
1.1) เรือนแถวไม้ชั้นเดียว กรณีศึกษาที่ 1 โดยมีที่อยู่ หมู่ 1 ชุมชนตลาดแปดอันวา ตำบลท่าตะโก อำเภوتاตะโก จังหวัดนครสวรรค์ เรือนแถวไม้มีอายุไม่ต่ำกว่า 80 ปี ปัจจุบันเจ้าของเรือนแถวไม้ ได้เปิดให้เช่าอยู่อาศัย และค้าขาย

ภาพ 2 เรือนแถวไม้แบบชั้นเดียวกรณีศึกษาที่ 1 มีการเปิดพื้นที่ภายใน และจัดให้มีห้องน้ำไว้ด้านนอก

ภายในเรือนแถวไม้เป็นห้องโถงใหญ่ มีประตูเรียกว่า“หน้าถ้ง”ไม่มีผนังสำหรับกันแบ่งห้อง แต่จะใช้วิธีนำเฟอร์นิเจอร์ เช่น ตู้เสื้อผ้า หรือตู้กับข้าว มาแบ่งพื้นที่ใช้สอย ส่วนห้องน้ำถูกแยกออกไปอยู่ด้านนอกบริเวณด้านหลังเรือน

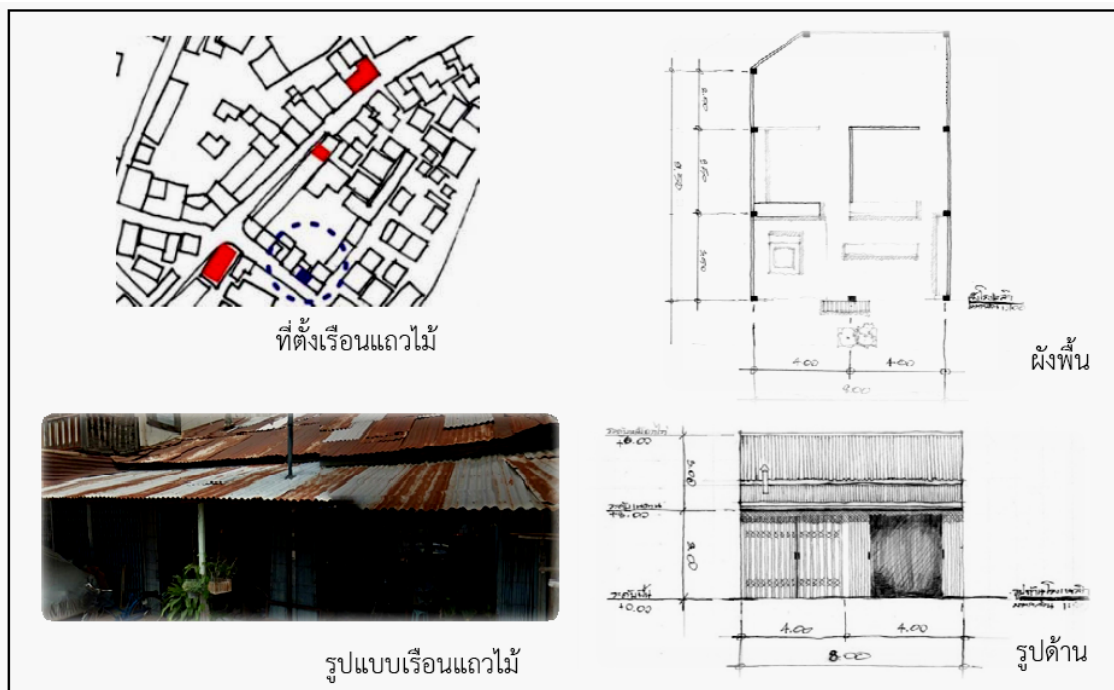
1.2) เรือนแถวไม้ชั้นเดียว กรณีศึกษาที่ 2 โดยมีที่อยู่ ซอยเจ้าแม่ราตรี หมู่ 1 ชุมชนตลาดแปดอันวา ตำบลท่าตะโก อำเภوتاตะโก จังหวัดนครสวรรค์ เรือนแถวมีอายุมากกว่า 70 ปี ปัจจุบัน ได้เปิดให้เป็น ร้านค้า ห้องเช่า และโกดังเก็บของ

ภาพ 3 เรือนแถวไม้แบบชั้นเดียวกรณีศึกษาที่ 2 มีการกันห้องภายใน แต่เกิดขึ้นภายหลัง

เรือนแถวไม้แบบชั้นเดียวมีเอกลักษณ์ด้านการใช้สอยพื้นที่ว่างให้เกิดประโยชน์สูงสุดผสานระหว่างส่วนที่อยู่อาศัยและส่วนค้าขายเข้าด้วยกัน มีประตูหน้าถ้ง ที่ยังคงแสดงองค์ประกอบเรือนแถวไม้เดิมได้อย่างน่าสนใจเช่นเดียวกับกรณีศึกษาที่ 1

1.3) เรือนแถวไม้ชั้นเดียว กรณีศึกษาที่ 3 โดยมีที่อยู่ หมู่ 1 ชุมชนตลาดแปดอันวา ตำบลท่าตะโก อำเภوتاตะโก จังหวัดนครสวรรค์ อายุบ้านมากกว่า 80 ปี ปัจจุบันเปิดประกอบธุรกิจร้านตีเหล็ก

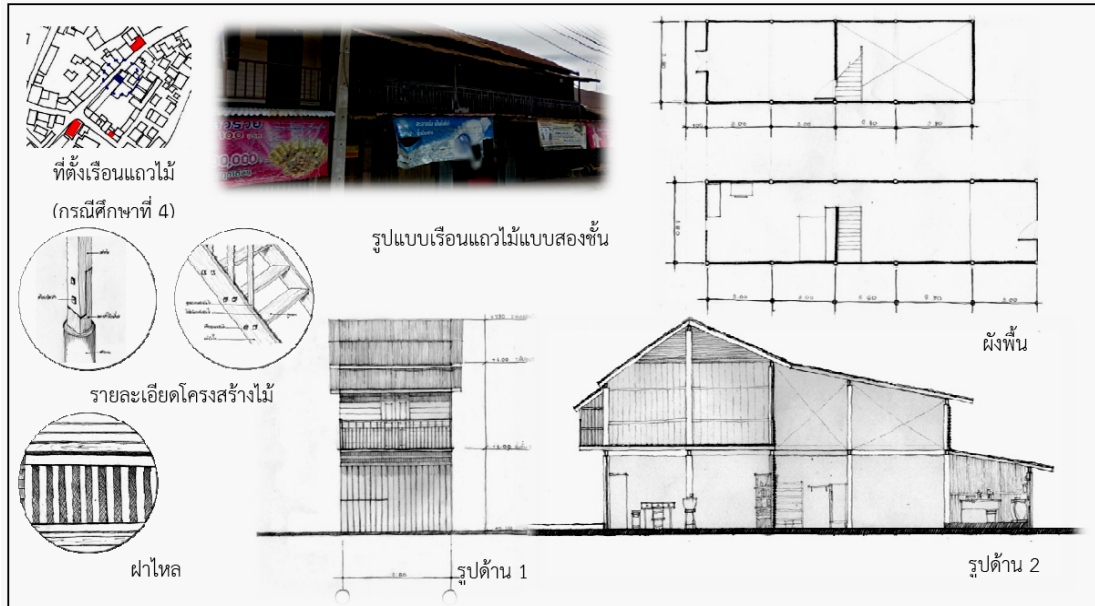

ภาพ 4 เรือนแถวไม้แบบชั้นเดียวกรณีศึกษาที่ 3 มีการเปิดพื้นที่ภายใน และจัดห้องน้ำไว้ด้านนอก

เรือนแถวไม้ชั้นเดียวกรณีศึกษานี้มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว เป็นโรงตีเหล็กเก่าแก่ตั้งแต่ในอดีต ปัจจุบันภายในเรือนแถวไม้ยังคงเดิม ไม่ได้ถูกปรับเปลี่ยนการใช้พื้นที่ภายใน มีเพียงการใช้ตู้ไม้กันแบ่งพื้นที่เป็นสัดส่วนเพื่อการใช้สอย

2) เรือนแถวไม้สองชั้น

2.1) เรือนแถวไม้สองชั้น กรณีศึกษาที่ 4 โดยมีที่อยู่ หมู่ 1 ชุมชนตลาดแปดธันวา ตำบลท่าตะโก อำเภوتاตะโก จังหวัดนครสวรรค์ อายุบ้านมากกว่า 100 ปี เจ้าของอายุ 74 ปี อาศัยอยู่ ปัจจุบันใช้เป็นที่พักอย่างเดียวไม่ได้ประกอบการค้าขายแล้ว

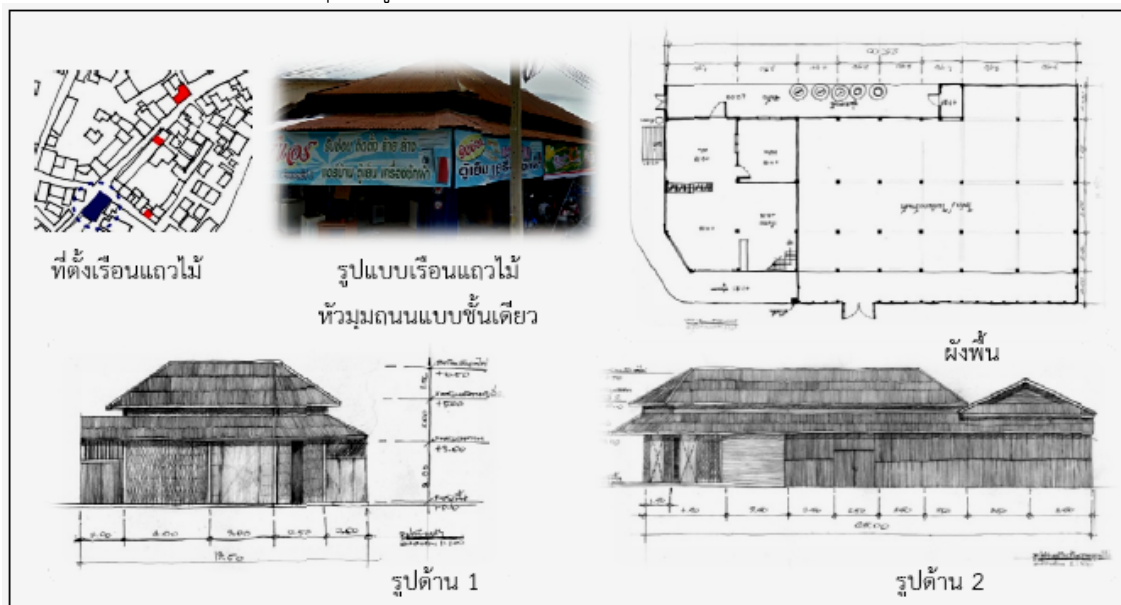

ภาพ 5 เรือนแถวไม้แบบสองชั้นกรณีศึกษาที่ 4 พื้นที่หลังเรือนแถวชั้นล่าง-บนเปิดโล่ง

พื้นที่ด้านหน้าเรือนแถวไม้ (ซึ่งแต่เดิมใช้เป็นที่ค้าขาย) มีการแบ่งพื้นที่ออกจากด้านหลังโดยการกั้นผนังไม้ ในส่วนที่อยู่อาศัย (ด้านหลังของเรือนแถวไม้) จะเป็นโรงที่เปิดโล่งสูงถึงหลังคา (Double Space) เชื่อมระหว่างชั้นล่างกับชั้นบนที่ใช้เป็นห้องนอน มีการกั้นห้องอย่างเป็นสัดส่วน บริเวณที่เปิดโล่งสูงถึงหลังคาปัจจุบันได้เปลี่ยนวัสดุผนังหลังคาให้เป็นแบบโปร่งแสง ทำให้มีความสว่าง ส่วนผนังห้องครัวเป็น “ฝาไหล” เปิดปิดกันฝน และระบายอากาศได้ดีขณะประกอบอาหาร

3) เรือนแถวไม้หัวมุมถนน

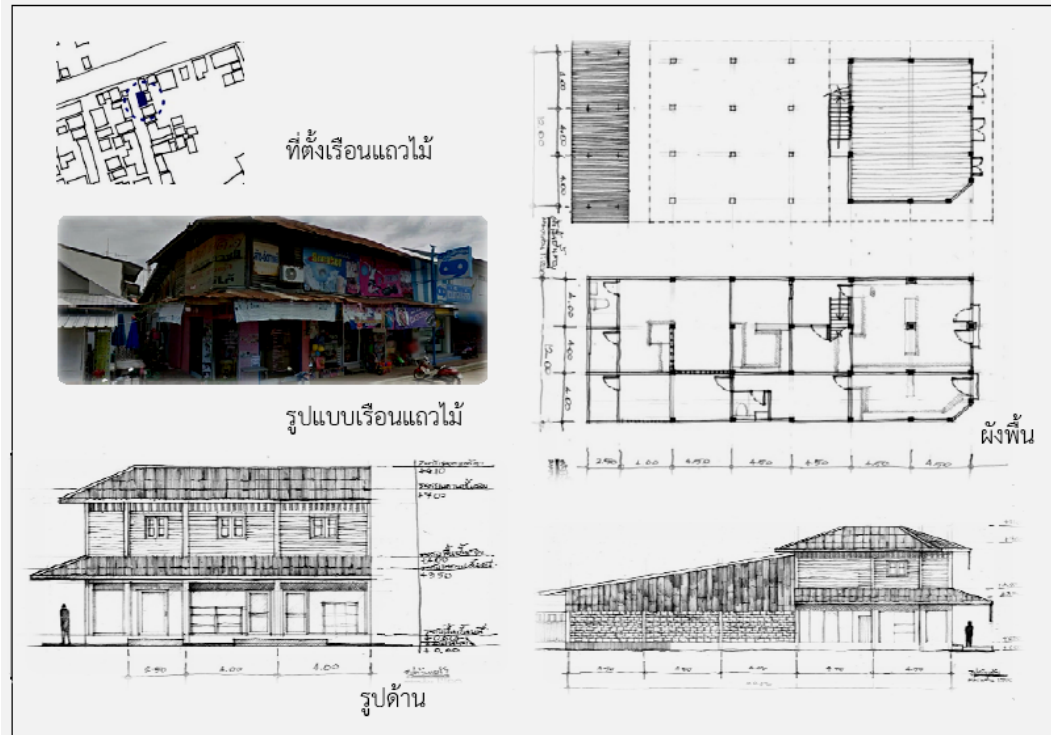
3.1) เรือนแถวไม้หัวมุมถนน แบบชั้นเดียว กรณีศึกษาที่ 5 โดยมีที่อยู่ หมู่ 1 ชุมชนตลาดแปดธันวา ตำบลท่าตะโก อำเภوتاตะโก จังหวัดนครสวรรค์ ปัจจุบันมีผู้เช่าซึ่งเป็นคนในท้องถิ่น ทำกิจการค้าขาย

ภาพ 6 เรือนแถวไม้หัวมุมถนนแบบชั้นเดียวแบบสองชั้นกรณีศึกษาที่ 5 หลังคาแบบผสม

มีพื้นที่ใช้งานแบ่งออกเป็น 2 ส่วนหลัก คือ ส่วนโกดังเก็บสินค้า และส่วนที่พักอาศัย ปัจจุบันได้ปล่อยเช่าเพื่อการค้า (ร้านซ่อมเครื่องปรับอากาศ) ลักษณะผังบ้านวางแนวยาวตามถนนและปาดมุมเหลี่ยมด้านที่อยู่ระหว่างถนนสองเส้น เรือนแถวมีขนาดใหญ่ หลังคาเป็นทรงปั้นหยาปาดมุม ชายคาสั้น และมีกันสาดลดชั้นลงมาจากหลังคาใหญ่เพื่อป้องกันฝน ลักษณะดังกล่าวเป็นการลดทอนสัดส่วนเรือนไม่ให้ดูใหญ่เกินไปและชายคายังให้ร่มเงาบริเวณค้าขายได้เป็นอย่างดี

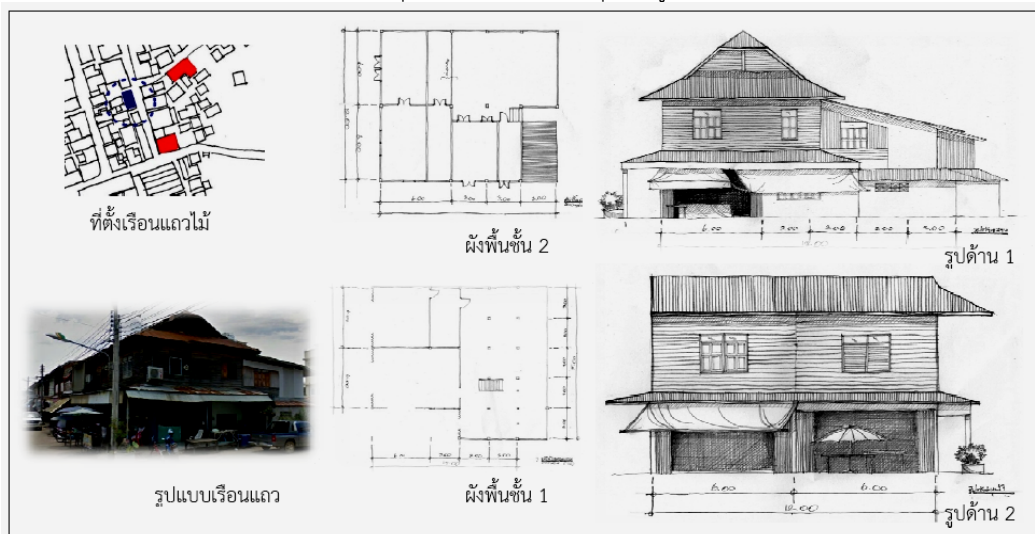
3.2) เรือนแถวไม้หัวมุมถนน แบบสองชั้น กรณีศึกษาที่ 6 โดยมีที่อยู่ หมู่ 1 ชุมชนตลาดแปดธันวา ตำบลท่าตะโก อำเภوتاตะโก จังหวัดนครสวรรค์ ปัจจุบันมีผู้เช่าทำการค้าขายอุปกรณ์กีฬา เรือนแถวไม้มีอายุไม่ต่ำกว่า 50 ปี

ภาพ 7 เรือนแถวไม้หัวมุมถนนแบบสองชั้นกรณีศึกษาที่ 6 มีการกันห้องจากเดิมที่เปิดโล่ง

เดิมอาคารแบ่งเป็นหน้าและหลัง พื้นที่ภายในเรือนแถวเปิดโล่ง ภายหลังได้มีการกันห้องด้วยวัสดุสมัยใหม่ (ผนังโครงเคร่ากรุอิฐซัมบอร์ด) ส่วนการใช้สอยเดิม ชั้นบนเป็นที่พักอาศัย ชั้นล่างค้าขาย ปัจจุบันชั้นบนไม่มีการใช้งานแล้ว เหลือเพียงแต่ชั้นล่างให้เช่าทำการค้าขายอยู่ ซึ่งผู้เช่าได้ใช้ส่วนด้านหลังเรือนแถวเป็นห้องเก็บของ และสินค้า

3.3) เรือนแถวไม้หัวมุมถนน แบบสองชั้น กรณีศึกษาที่ 7 โดยมีที่อยู่ หมู่ 1 ชุมชนตลาดแปดธันวา ตำบลท่าตะโก อำเภوتاตะโก จังหวัดนครสวรรค์ เรือนแถวไม้มีอายุไม่ต่ำกว่า 90 ปี ปัจจุบันมีผู้เช่าทำการค้าขายกล้วยเดี่ยว

ภาพ 8 เรือนแถวไม้หัวมุมถนนแบบสองชั้นกรณีศึกษาที่ 7 แบบหลังคาทรงมนิลา จั่วหักมุม

เรือนแถวไม้ชั้นล่างถูกกันแบ่งออกเป็น 2 คูหา เพื่อทำการค้าขายต่างชนิดกัน ส่วนชั้นบนยังใช้ร่วมกันเป็นเรือนหลังเดียวแต่ภายหลังได้มีการกันห้องบริเวณระเบียงชั้นสองเพื่อใช้เป็นห้องเก็บของ ส่วนโครงสร้าง บันได พื้น ยังคงเดิมไว้ ด้วยรูปแบบหลังคาทรงมนินลา จั่วหักมุม เป็นที่โดดเด่น จากเรือนแถวอื่นในย่านชุมชนตลาดแปดอันวา จึงทำให้เรือนแถวไม้หลังนี้เป็นที่ชื่นชอบของผู้พบเห็นทั่วไป

3.4) เรือนแถวไม้หัวมุมถนน แบบสองชั้น กรณีศึกษาที่ 8 โดยมีที่อยู่ หมู่ 1 ชุมชนตลาดแปดอันวา ตำบลท่าตะโก อำเภوتاตะโก จังหวัดนครสวรรค์ อายุเรือนแถวไม้ไม่ต่ำกว่า 85 ปี ปัจจุบันเปิดเป็นร้านขายสังฆภัณฑ์

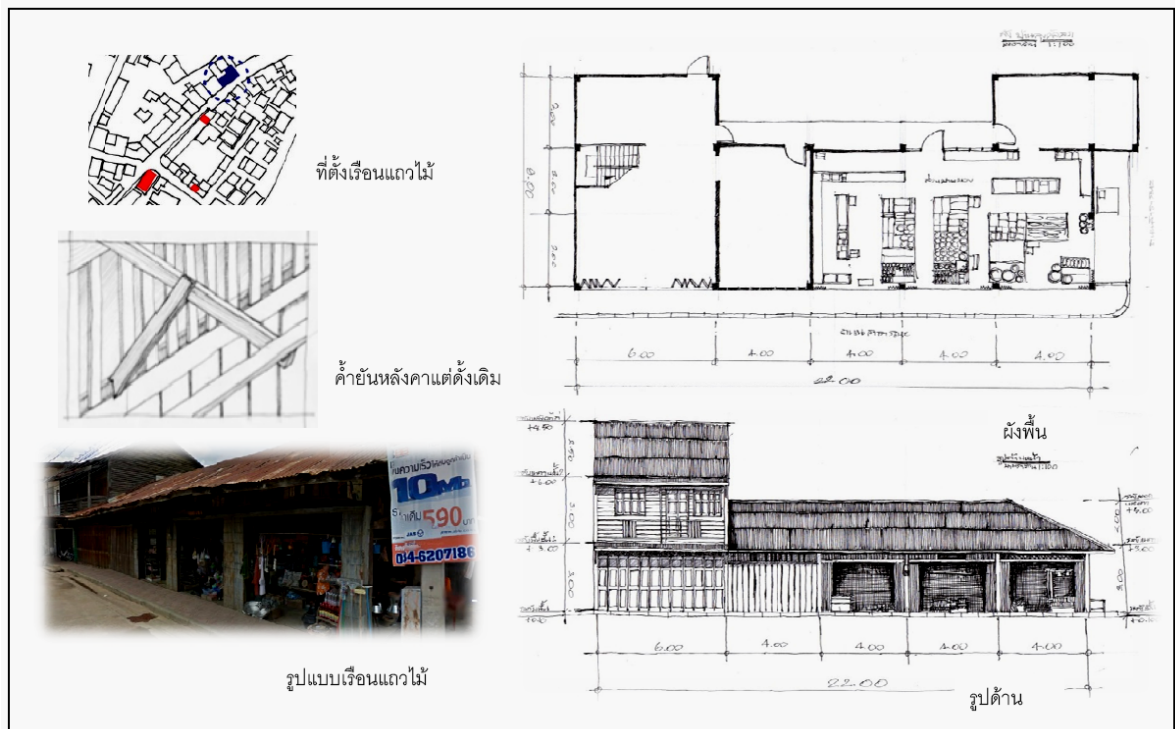
ภาพ 9 เรือนแถวไม้หัวมุมถนนแบบสองชั้นกรณีศึกษาที่ 8 ที่มีการปาดมุมตามถนน

ปัจจุบันเรือนแถวไม้หลังนี้ ชั้นล่างได้ใช้เป็นส่วนร้านขายเครื่องสังฆภัณฑ์ มีการแบ่งพื้นที่ใช้สอยด้วย ตูไม้ จึงทำให้สามารถปรับเปลี่ยนพื้นที่ใช้สอยได้ตามความเหมาะสม สำหรับบริเวณหัวมุมถนนจะมีการปาดมุมอาคารเรือนแถวไม้ ตามถนนซึ่งเป็นลักษณะหนึ่งที่เกิดขึ้นได้ทั่วไปของเรือนแถวไม้ชุมชนตลาดแปดอันวา ส่วนบริเวณชั้นสองของเรือนแถวไม้ ใช้เป็นที่อยู่อาศัย มี “หน้าต่างบานเฟี้ยม” ซึ่งยังคงคุณค่า และมีการใช้สอยอยู่ตราบจนทุกวันนี้

ข้อมูลหนึ่งที่ได้จากการสัมภาษณ์ (คมรัตน์ รักษาวงศ์, 2557) กล่าวคือ ถึงแม้ด้านหลังเรือนแถวไม้จะมีพื้นที่เพียงพอต่อการสร้างห้องน้ำไว้ใกล้เพื่อความสะดวกในการใช้สอยก็ตาม แต่กลับพบว่าห้องน้ำนั้นนิยมสร้างไกลออกจากตัวเรือนแถว เนื่องจากเหตุผล ความกังวลเรื่องที่อยู่อาศัยลักษณะเรือนแถวไม้ที่ถูกสร้างให้ติดกันหากเกิดอัคคีภัยขึ้น วัสดุที่ทำจากไม้จะเป็นเชื้อเพลิงให้ไฟลุกลามอย่างรวดเร็ว ห้องน้ำจะเป็นห้องที่ป้องกันทรัพย์สินจากอัคคีภัยได้ ซึ่งผู้ที่อยู่อาศัยในเรือนแถวไม้แต่เดิมจะทราบกันดีว่าเมื่อเกิดเหตุเพลิงไหม้จะต้องนำทองหรือทรัพย์สินมีค่าที่พอจะขนไปได้ไปใส่ไว้ในถังเก็บน้ำภายในห้องน้ำนอกเรือน ซึ่งปัจจุบันยังคงเล่าขานเรื่องนี้สืบทอดต่อกันมา

4) เรือนแถวไม้ที่มีลักษณะเฉพาะ

4.1) เรือนแถวไม้ที่มีลักษณะเฉพาะ กรณีศึกษาที่ 9 โดยมีที่อยู่ หมู่ 1 ชุมชนตลาดแปดอันวา ตำบลท่าตะโก อำเภوتاตะโก จังหวัดนครสวรรค์ เรือนแถวไม้มีอายุมากกว่า 50 ปี ปัจจุบันประกอบกิจการค้าขาย (ร้านโจ้วเคี่ยมเซ่ง)

รูป 10 เรือนแถวไม้ที่มีลักษณะเฉพาะ ผสมผสานเรือนแถวไม้ชั้นเดียว และสองชั้นเข้าด้วยกัน

เรือนแถวไม้ที่มีลักษณะเฉพาะ เป็นเรือนแถวไม้ที่มีทั้งส่วนของเรือนไม้ชั้นเดียว และส่วนของเรือนไม้สองชั้น เชื่อมอยู่ด้วยกัน แบ่งพื้นที่การใช้งานออกจากกันอย่างชัดเจน เรือนชั้นเดียวพื้นที่ถูกใช้สอย เป็นร้านขายของชำ และอุปกรณ์ทางการเกษตร พื้นที่ภายในเป็นพื้นที่เปิดโล่ง โดยจะมีการวางสินค้าและอุปกรณ์ต่างๆ เป็นตัวกำหนดและแบ่งพื้นที่แต่ละส่วนออกจากกัน ไม่มีผนังกัน ส่วนพื้นที่ด้านหลังเรือนแถวใช้เป็นพื้นที่สำหรับ เก็บของ ทำครัว และห้องนอน เรือนแถวไม้สองชั้นปัจจุบันไม่มีการใช้งานแล้ว และได้ปิดด้านบนไว้

อภิปรายผลการศึกษา

ชุมชนตลาดแปดชั้นวาตามความหมาย ภูมิทัศน์วัฒนธรรม (เกรียงไกร เกิดศิริ, 2551) อาจกล่าวได้ว่า เป็นชุมชนที่เกิดขึ้นจากผลลัพธ์ของการดำเนินไปของวัฒนธรรมมนุษย์บนธรรมชาติที่อยู่แวดล้อม มีคลองท่าตะโก ที่ทำให้เกิดการสรรค์สร้างเรือนแถวไม้ให้เกิดขึ้น ภายใต้การจัดการของมนุษย์เพื่อให้ดำรงชีวิตอยู่อย่างปกติสุข เพื่อทำการค้าขายในสภาพแวดล้อมนั้น ชุมชนตลาดแปดชั้นวาเป็นชุมชนที่ผสมผสานอาคารแบบเดิม และวิถีชีวิตในปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม (วินัย ศรีปิยรัตน์, 2557) เรือนแถวไม้ในชุมชนยังคงสภาพ ดำรงอยู่ ไม่ได้ถูกทิ้งร้าง หรือถูกปรังแต่งจากกระแสการท่องเที่ยวจนก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างรวดเร็ว เพราะในทางตรงกันข้าม ชุมชนที่เกิดการพัฒนาอย่างรวดเร็ว อาจทำให้เกิดการทำลายคุณค่ามรดกวัฒนธรรมของตนเองไป ซึ่งยากที่จะนำกลับมาใหม่ให้เหมือนเดิมได้ (ยงธนิศร์ พิมลเสถียร, 2552) และจากศึกษารูปแบบสถาปัตยกรรมเรือนแถวไม้ในชุมชน และสัมภาษณ์เชิงลึก มีข้อค้นพบว่า รูปแบบการจัดห้องและพื้นที่ใช้สอยของเรือนแถวไม้ ยังแสดงถึงภูมิปัญญาด้านต่างๆ ดังนี้

ภูมิปัญญาด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน : ถึงแม้ด้านหลังเรือนแถวไม้จะมีพื้นที่เพียงพอต่อการสร้างห้องน้ำไว้ใกล้เพื่อความสะดวกในการใช้สอยก็ตาม แต่กลับพบว่าห้องน้ำนิยมสร้างให้ไกลจากตัวเรือนแถวและต้องมีการเก็บน้ำขนาดใหญ่ไว้ด้วย เนื่องจากเหตุผล ความกังวลเรื่องที่อยู่อาศัยลักษณะเรือนแถวไม้ที่ถูกสร้างให้ติดกันหากเกิดอัคคีภัยขึ้น (คมรัตน์ รักษาพงษ์, 2557) วัสดุที่ทำจากไม้จะเป็นเชื้อเพลิงให้ไฟลุกลามอย่างรวดเร็ว ห้องน้ำจะเป็นห้องที่ป้องกันทรัพย์สินจากอัคคีภัยได้ ซึ่งผู้ที่อยู่อาศัยในเรือนแถวไม้แต่เดิมจะทราบกันดีว่าเมื่อเกิดเหตุเพลิงไหม้ควรจะต้องนำทอง หรือทรัพย์สินมีค่าที่พอแช่น้ำได้นำไปใส่ไว้ในถังเก็บน้ำที่มีขนาดใหญ่ภายในห้องน้ำนั้น ปัจจุบันยังมีห้องน้ำและถังเก็บน้ำให้พอได้พบเห็นอยู่ แต่ห้องน้ำดังกล่าวไม่ได้ถูกใช้สอยแล้ว

ภูมิปัญญาด้านงานสถาปัตยกรรม : มีการใช้พื้นที่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด กล่าวคือ จัดวางที่ว่างให้สามารถสร้างอรรถประโยชน์ได้ (D.K.Ching, Francis., 1996) ปรับเปลี่ยนได้ด้วยการใช้ต้นไม้ แบ่งกันพื้นที่ใช้สอย สอดคล้องกับ สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นเพื่อการอยู่อาศัย (วิวัฒน์ เตมียพันธ์, 2541) ที่ได้แสดงให้เห็นถึงคุณค่าของรูปทรงอาคาร (form) ความสัมพันธ์ การจัดวางเนื้อที่ใช้งานที่ตอบสนองกิจกรรมในการดำรงชีวิตได้อย่างเหมาะสม และความงามในการวางพื้นที่ได้อย่างประสานกลมกลืนกัน

นอกจากนี้ได้มีการจัดการให้พื้นที่ภายในมีแสง และอากาศถ่ายเทได้สะดวกด้วยวิธีการเปิดช่องโล่งถึงหลังคา (Double Space) ถึงแม้ว่าจะเป็นเรือนแถวก็ตาม และมีการใช้องค์ประกอบของวัสดุไม้มาประยุกต์ใช้ในการทำช่องเปิด เช่น ฝาไหล ประตูหน้าต่างไม้ หน้าต่างบานเฟี้ยม ซึ่งช่องเปิดดังกล่าวสามารถเปิดโล่ง ทำให้มีประสิทธิภาพในการรับลมและระบายอากาศได้ดี สอดคล้องกับ (ทิพย์สุตา ปทุมมานนท์ , 2550) ที่กล่าวว่าไม้เป็นวัสดุที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น รองรับความเป็นอยู่อย่างพอเพียง พอดี และคุ้มค่า

สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

การศึกษาเพื่อรวบรวมรูปแบบทางสถาปัตยกรรมเรือนแถวไม้ในชุมชน ตลาดแปดอันวา ซึ่งเป็นชุมชนท้องถิ่นแถบจังหวัด นครสวรรค์ มีความมุ่งหมายที่ให้ข้อมูลทางสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าที่เป็นลักษณะเฉพาะของเรือนแถวไม้ เรือนแถวไม้ที่เป็นตัวแทนในการศึกษามีจำนวน 9 หลัง ได้รับคัดเลือกจากการแนะนำของประชาชน และผู้นำชุมชน และลงพื้นที่ร่วมสำรวจโดยผู้นำชุมชน ที่มีความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์ในพื้นที่เป็นอย่างดี การศึกษาพบว่าชุมชนตลาดแปดอันวามีประชากรเชื้อสายจีนอยู่ค่อนข้างมาก ตั้งถิ่นฐานทำการค้าขาย และสร้างที่อยู่อาศัยเป็นเรือนแถวไม้ใกล้คลองท่าตะโก จากการสัมภาษณ์ และสืบค้นข้อมูลสันนิษฐานได้ว่าในราวปีพ.ศ.2443 หรือสมัยรัชกาลที่ 5 แต่เดิมบริเวณที่ตั้งของตลาดแปดอันวาเป็นทำนน้ำที่ใช้เทียบเรือค้าขาย ปัจจุบันคลองตื้นเขิน และมีการสัญจรทางบกแทน ทำให้สภาพที่พบเห็นปัจจุบันแปรเปลี่ยนไป สำหรับเรือนแถวไม้ชุมชนตลาดแปดอันวามีลักษณะแตกต่างกันแบ่งออกเป็น 4 แบบคือ 1.) เรือนแถวไม้ชั้นเดียว 2.) เรือนแถวไม้สองชั้น 3.) เรือนแถวไม้บริเวณหัวมุมถนน ที่มีทั้งแบบชั้นเดียวและสองชั้น และ 4.) เรือนแถวไม้ที่มีลักษณะเฉพาะ วัตถุประสงค์ด้านการใช้สอยพื้นที่ภายในเรือนแถวไม้เพื่อใช้เป็นทั้งพื้นที่ค้าขาย และอยู่อาศัย ลักษณะพื้นที่ว่างภายในจะไม่นิยมกันห้องด้วยฝาผนัง แต่ใช้วิธีการจัดวางเฟอร์นิเจอร์เพื่อกันห้องแทน นอกจากนี้องค์ประกอบของเรือนแถวไม้ เช่น ประตูหน้าต่าง ฝาไหล หน้าต่างบานเฟี้ยม ค้ายัน ยังแสดงถึงเอกลักษณ์ และวิธีการทำโครงสร้างไม้แต่ดั้งเดิมไว้ ในภาพรวมชุมชนตลาดแปดอันวามีเรือนแถวไม้อยู่หลายหลังที่ยังคงลักษณะเดิมอย่างมีคุณค่า ตลอดจนคนในชุมชนก็ยังคงมีความภาคภูมิใจในรูปแบบสถาปัตยกรรม ทำให้รูปแบบเรือนแถวไม้ยังคงรูปแบบที่มีอัตลักษณ์ไว้ได้ อย่างไรก็ตามเรือนแถวไม้ได้มีการเปลี่ยนแปลงไป เหตุเพราะความชำรุดตามกาลเวลา และขาดการดูแล เพราะคนในท้องถิ่นต้องจากที่อยู่เพื่อไปทำงาน ปัจจุบันเรือนแถวไม้บางหลังในชั้นบนที่ใช้เป็นที่อยู่อาศัยเริ่มถูกปล่อยทิ้งร้างไม่มีการอยู่อาศัยดังเช่นเดิมแล้ว แต่ชั้นล่างยังคงมีการให้เช่าทำการค้าขายต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษานี้เป็นส่วนหนึ่งในโครงการรวบรวมข้อมูลและเผยแพร่สถาปัตยกรรมเรือนแถวไม้ในชุมชนแถบจังหวัดนครสวรรค์ ที่ได้ทุนสนับสนุนจากงบประมาณแผ่นดิน 2557 ของมหาวิทยาลัยนเรศวร ประเภทโครงการทำนุบำรุงศิลปและวัฒนธรรม และได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีจาก คนในชุมชนตลาดแปดอันวาและนายกเทศมนตรีตำบลท่าตะโก

เอกสารอ้างอิง

- เกรียงไกร เกิดศิริ. (2551). **ชุมชนกับภูมิทัศน์วัฒนธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: อุษาคเนย์.
- คมรัตน์ รักชาววัง. **สัมภาษณ์**. ชุมชนตลาดแปดอันวา จังหวัดนครสวรรค์. 12 มิถุนายน 2557.
- ง่วน แซ่ลือ. **สัมภาษณ์**. ชุมชนตลาดแปดอันวา จังหวัดนครสวรรค์. 12 มิถุนายน 2557.
- ชัยพร อิมวงษ์. **สัมภาษณ์**. ชุมชนตลาดแปดอันวา จังหวัดนครสวรรค์. 12 มิถุนายน 2557.
- ไชจู แซ่ตั้ง. **สัมภาษณ์**. ชุมชนตลาดแปดอันวา จังหวัดนครสวรรค์. 12 มิถุนายน 2557.
- ทิพย์สุตา ปทุมมานนท์. (2550). **จิตวิทยาสถาปัตยกรรมมนุษย์ปฏิสังขาร**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประทีป มาลากุล, ม.ล. (2530). **พัฒนาการบ้านของคนไทยในภาคกลาง**. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประนอม เกิดทิพย์. **สัมภาษณ์**. ชุมชนตลาดแปดอันวา จังหวัดนครสวรรค์. 12 มิถุนายน 2557.
- เผ่า สุวรรณศักดิ์ศรี และรัฐภูมิ จันทร์ศรีตระกูล. (2552). **การเขียนแบบ 3 มิติ โครงสร้างไม้**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ภาควิชาเทคโนโลยีอุตสาหกรรม สาขาออกแบบผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม คณะเทคโนโลยีการเกษตรและเทคโนโลยี
อุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์. (2552). **ข้อมูลทั่วไปอำเภอท่าตะโก**. ค้นเมื่อ 18 ธันวาคม 2557, จาก http://rdi1.nsrut.ac.th/NCCraft/prawat_thatako.html.

- มนต์ดี เหมพัฒน์. (2548). การศึกษาสภาพแวดล้อมทางกายภาพของเรือนแถวไม้ตลาดเก่าหนองจอก ซึ่งสัมพันธ์กับวิถีชีวิตและสังคมเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนา. วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ยงธนิศร์ พิมลเสถียร. (2552). “การอนุรักษ์และฟื้นฟูชุมชนดั้งเดิมอีกบทบาทหนึ่งของการเคหะแห่งชาติ”. บ้านและเมือง เพื่อการพัฒนาเมือง. ฉบับที่ 3. หน้า 11-15.
- วัลลภ งามสงวน. สัมภาษณ์. ชุมชนตลาดแปดอันวา จังหวัดนครสวรรค์. 12 มิถุนายน 2557.
- วินัย ศรีปิยรัตน์. สัมภาษณ์. เทศบาลตำบลท่าตะโก อำเภอท่าตะโก จังหวัดนครสวรรค์. 12 มิถุนายน 2557.
- วิวัฒน์เต็มยพันธ์. มกราคม (2541). เรือนพักอาศัย รูปแบบสำคัญของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น. อาษา. กรุงเทพมหานคร.
- ศุภรัตน์ พิณสุวรรณ, นิสากร กล้าณรงค์ และแอ๊ด ย่าฝ้า. (2557). ภูมิทัศน์วัฒนธรรมกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ตำบลปยุอำเภอมือง จังหวัดสตูล. ปาริชาติ มหาวิทยาลัยทักษิณ. สงขลา. ปีที่ 27, ฉบับที่ 1 (เมษายน-กันยายน).
- สถาบันเอเชียศึกษา. (2534). ชาวจีนแต่จิวในประเทศไทยและภูมิสำเนาเดิมที่เฉาซันสมัยที่หนึ่ง ทำเรือจากงหลิน (2310-2393). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร, โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- หรั่ง จินดาสุริยกุล. สัมภาษณ์. ชุมชนตลาดแปดอันวา จังหวัดนครสวรรค์. 12 มิถุนายน 2557.
- D.K.Ching, Francis. 1996. *Architecture: Forms, Space, & Order*. 1st Edition. New York, John Wiley& Sons.